

## РЕСТИТУЦІЯ, ВІНДИКАЦІЯ, КОНДИКЦІЯ І ІНШІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРИ ВИТРЕБУВАННІ МАЙНА

## RESTITUTION, VINDICATION, CONDICTIO AND OTHER REMEDIES FOR RECOVERY OF PROPERTY

Деледівка С.Г., д.філос. в гал. права,  
докторант

*Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»*

У статті досліджуються сучасні актуальні проблеми захисту такого важливого для цивілізованого суспільства інституту, як власність. Акцентовано увагу, що захист права власності насамперед пов'язаний із способами такого захисту, які із проведенням реформи процесуального законодавства отримали міжгалузевий матеріально-процесуальний статус.

Способу захисту, як матеріально-правовій категорії, відповідає така процесуальна категорія як предмет позову, а посилання на застосовані способи захисту наразі є невід'ємною складовою змісту позовної заяви, відсутність яких призводить до негативних процесуальних наслідків. Зазначене свідчить про суттєве зближення матеріально-правових та процесуально-правових категорій, перш за все в контексті способів захисту порушеного права.

Конкуренція позовів, яка за сучасною науковою та правозастосовною парадигмою трансформувалась у категорію належного і ефективного способу захисту прав має визначальне значення для практики захисту цивільних прав, але з іншого боку з цього приводу відсутні єдині і усталені підходи і позиції.

Наразі відсутнє законодавче визначення як належного, так і ефективного способу захисту права, науковці також не можуть прийти до єдиного знаменника щодо єдності розуміння цих базових правових категорій, що має суттєві негативні наслідки і для практики правозастосування, і до захисту прав і законних інтересів учасників правовідносин.

На прикладі такого предмета позовного домагання як витребування майна демонструється особливості правозастосування при використанні реституційних, віндикаційних, зобов'язально-договірних та кондикційних позовних вимог. В статті аналізується істотні відмінні ознаки відповідних позовів і формулюються висновки, що маючи однаковий предмет, останні суттєво відрізняються способами захисту, характером спірних правовідносин, предметом доказування, об'єктами позовного домагання та іншими відмінними особливостями.

**Ключові слова:** способи захисту, конкуренція позовів, належність способу захисту цивільних прав, реституційний, віндикаційний, зобов'язально-договірний та кондикційний позов.

The article investigates current and pressing issues concerning the protection of ownership—an institution of fundamental importance to any civilized society. It emphasizes that the protection of property rights is primarily linked to the methods of such protection, which, following the reform of procedural legislation, have acquired a cross-sectoral material-procedural nature.

A remedy, as a substantive legal category, corresponds to the procedural category of the subject matter of a claim. References to the remedies sought have now become an integral part of the content of a statement of claim, and their absence leads to adverse procedural consequences. This reflects a significant convergence between substantive and procedural legal categories, particularly in the context of protecting violated rights.

Claim competition, which under the current academic and law enforcement paradigm has evolved into the category of a relevant and effective remedy for the protection of rights, plays a decisive role in the practice of civil rights protection. However, there is still no unified or settled approach to this issue.

At present, there is no legislative definition of either a "relevant" or an "effective" legal remedy. Moreover, scholars have yet to reach a consensus on the unified understanding of these fundamental legal categories, which has substantial negative implications for both the practice of law enforcement and the protection of the rights and legitimate interests of the parties to legal relations.

Using the example of property recovery claims, the article demonstrates the peculiarities of legal practice when applying restitutionary, vindictory, contractual, and condictio claims. It analyzes the key distinguishing features of these types of claims and concludes that, although they share a common subject matter, they differ significantly in terms of remedies applied, the nature of the disputed legal relationships, the scope of evidence required, the object of the claim, and other specific characteristics.

**Key words:** legal remedies, claim competition, relevance of remedies for the protection of civil rights, restitutionary, vindictory, contractual, and condictio claims.

**Проблема** дослідження обумовлена законодавчо встановленими завданнями цивільного і господарського судочинства, а саме справедливим, неупередженим та своєчасним вирішенням судом спорів з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів. Ефективність такого захисту не в останню чергу пов'язана із застосуванням тих або інших способів захисту прав.

Будучи матеріально-правовою категорією, способи захисту прав тісно пов'язані з процесуальним правом, зокрема з таким елементом позову, як його предмет. Від вибору того чи іншого способу захисту права залежить і ефективність захисту прав, і можливість такого захисту в цілому.

Проблема вибору того чи іншого способу захисту прав, застосування тієї чи іншої позовної вимоги постала ще за часів права Стародавнього Риму, хоча римські юристи і не визначали конкуренцію позовів, як таку і із розвитком вітчизняної правової системи, особливо після проведення реформи процесуального законодавства ця проблема про-

довжує бути актуальною для практики захисту цивільних прав. Зазначене свідчить про актуальність теоретичних досліджень у зазначеній сфері.

**Аналіз досліджень.** Захист цивільних прав, способи такого захисту висвітлювались в дисертаційних, монографічних та поточних теоретичних дослідженнях. Зокрема можна виділити роботи таких науковців як Ваштарова Є.А., Дзера І.О., Комаров В.В., Кот О.О., Кузнецова Н.С., Спасибо-Фатеева І.В., Харитонов Є.О., Харченко Г.Г., Ярема А.Г.

Проблема конкуренції позовів, належного і ефективного способу захисту прав висвітлені в роботах таких авторів, як Гуйван П.Д., Жук А.В., Колісник О.В., Короєд С.О., Коханська М.Л., Пільков К.М., Спесівцев Д., Ткачук А.В., Ус М.В., Шумак І.О. та інших авторів.

Однак не дивлячись на велику кількість зазначених досліджень, проблема конкуренції позовів, застосування належних і ефективних способів захисту права залишається не вирішеною, що зумовлює важливість відповідних теоретичних досліджень.

**Метою** даної статті є огляд відмінностей в застосуванні такої позовної вимоги, як витребування майна в аспекті застосування різних способів захисту, які впливають з реституційного, виндикаційного, зобов'язально-договірного та кондикційного позовів, а також характеристика таких відмінностей, які мають суттєве для захисту прав значення.

**Виклад основного матеріалу.** Будучи матеріально-правовою категорією, способи захисту прав тісно пов'язані з процесуальним правом, зокрема з таким елементом позову, як його предмет. Більше того, зближення матеріально-правового і процесуально-правового розуміння способу захисту прав мало місце з проведенням судової реформи і прийняттям нових редакцій процесуальних кодексів. Так відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України, п. 4 ч. 3 ст. 162 ГПК України позовна заява повинна містити спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні [9]. Невиконання цієї вимоги процесуального закону буде мати наслідком залишення позовної заяви без руху з можливим подальшим її поверненням. Як зазначає М.В. Ус, інститут захисту цивільних прав носить міжгалузевий матеріально-процесуальний характер [2, с. 42].

Однією із специфічних ознак давньоримського цивільного права було те, що існування і наявність суб'єктивного права пов'язувалось не з самим правом або його позитивним закріпленням, а з можливістю його примусового захисту, чи точніше, існування права на позов. Так, І.Б. Новицький, аналізуючи зазначену видатну пам'ятку приватного права зазначає, що серед багаточисленних позовів необхідно виділити наступні важливі види: *actio in rem* (речовий позов) та *actio in personam* (особистий позов). Юрист Павло протиставляв право власності на річ з одного боку та право вимагати від іншої особи виконання певних дій; право власності може бути порушене будь-якою третьою особою (як і захищене від будь-якої третьої особи). Тому прийнято казати, що для захисту такого права позов подається проти будь-якої третьої особи, що порушує дане право позивача. За сучасною термінологією це називається абсолютним захистом. В протилежність цьому *actio in personam* подається до цілком визначеного порушника, а саме зобов'язаного суб'єкта правовідносин [3, с. 87]. За сучасною термінологією це захист відносного права.

На перший погляд очевидним є висновок про неможливість застосування учасниками договірних відносин у двосторонніх взаємних відносинах речово-правових способів захисту прав. Однак такий висновок не є очевидним з причин наявності недостатньо дослідженої в науці проблеми, так званої, конкуренції способів захисту, або конкуренції позовів.

Проблема конкуренції позовів, а саме застосування того чи іншого способу захисту прав, правильний вибір з кількох способів захисту в доктрині і судовій практиці виникла лише на початку 2000-их років, до цього часу правопорядок не визнавав наявності конкуренції позовів. В цілому проблема конкуренції позовів якщо остаточно і не була вирішена на рівні узагальнень судової практики Верховного Суду України, але вектор розв'язання такої проблеми був заданий, на переконання автора, правильний. Однак після початку діяльності новоствореного Верховного Суду в 2018 році конструкція конкуренції позовів була змінена на застосування таких ознак або властивостей способу захисту права як його належність та ефективність.

Ефективність способу захисту не є предметом уваги в цьому дослідженні, а проблема конкуренції позовів на нинішньому етапі трансформувалась у питання визначення належності способу захисту права в тих чи інших видах правовідносин. З метою подальшого дослідження

та формування висновків статті, доцільно навести декілька доктринальних визначень цієї категорії.

Як зазначає М.В. Ус, належність способу захисту традиційно розуміється таким чином: спосіб захисту має відповідати змісту порушеного права; характеру порушення; наслідкам, які спричинило порушення; правовій меті, до якого прагне суб'єкт захисту. Обрати належний спосіб захисту означає, в тому числі, правильно кваліфікувати спірні правовідносини, правильно визначити умови задоволення позову та предмет доказування [10, с. 50].

І.О. Шумак надаючи визначення належного способу захисту стверджує, що спосіб захисту вважається належним, якщо він прямо передбачений законом або договором, його використання веде до відновлення порушеного або оспореного права [16, с. 208]. За визначенням Д. Спесівцева, належним способом захисту цивільних прав є такий спосіб, що відповідає суті відповідного права, стосується нього, а якщо точніше – відповідає порушенню такого права [12, с. 110].

Підсумовуючи цитовані визначення науки можна навести таку дефініцію належності способу захисту цивільних прав. Спосіб захисту вважається належним, якщо він прямо передбачений законом або договором, відповідає суті права, стосується цього права та відповідає порушенню такого права.

З врахуванням цитованих визначень проблема конкуренції позовів або вибору належного способу захисту права, на переконання автора, полягає в наступному. Для захисту прав в різних видах правовідносин необхідне застосування різних, але саме головне відповідних цим правовідносинам матеріально-правових вимог, які в свою чергу вимагають застосування чітких і конкретних способів захисту права, як тих, що передбачені законом, зокрема, ст. 16 Цивільного кодексу України [14] або іншими поточними законами, так і тих, що передбачені договором, яким в процесуальному праві відповідає поняття предмету позову. Чинне процесуальне законодавство передбачає застосування і інших способів захисту прав, зокрема ч. 2 ст. 5 Цивільного процесуального кодексу України зазначає, що у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону [11].

Проблематику конкуренції позовів, або за нинішньою доктриною і практикою застосування, належного способу захисту прав, можна продемонструвати наступним прикладом. Така позовна вимога або предмет позову як витребування майна може бути наслідком застосування способів захисту, що впливають, як мінімум, з чотирьох різних видів позову. Це, зокрема реституційний, виндикаційний, зобов'язально-договірний і кондикційний. Ці види позовів, хоча і мають спільну ознаку щодо предмету позовного домагання, впливають з абсолютно різних правовідносин, мають під собою абсолютно різні підстави та предмет доказування і вимагають очевидно відмінного арсеналу правового захисту.

Показовою в ситуації застосування різних видів позову щодо одного предмета в частині витребування майна є правова позиція, викладена ВП ВС у справі № 914/2618/16. В п. 38 Постанови від 06.07.2022 було вказано, що рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого володіння є підставою для внесення запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем незалежно від того, чи таке витребування відбувається у порядку виндикації (статті 387–388 ЦК України), чи у порядку, визначеному для повернення майна від особи, яка набула його за рахунок іншої особи без достатньої правової під-

стави (статті 1212–1215 ЦК України), чи у порядку примусового виконання обов'язку в натурі (пункт 5 частини другої статті 16 ЦК України) [4]. Наразі можна стверджувати, що така позиція судової практики стає усталеною і в юридичній науці, зокрема такої думки притримується Харченко Г.Г. [11, с. 132].

Отже, головне питання конкуренції позовів, або вибору належного способу захисту права полягає у вирішенні того, який конкретний вид позову і відповідний йому предмет повинні застосовуватися у тих чи інших правовідносинах, який спосіб захисту найбільш характерний для тих чи інших правовідносин, того чи іншого порушення цивільного права.

Стосовно позову про визнання недійсним договору (правочину, угоди) або за іншим визначенням реституційного або рецесорного позову, існує цілий пласт науково-практичної літератури, яку навряд чи доцільно цитувати у цьому дослідженні. Цей позов за вищенаведеною класифікацією є одним з проявів зобов'язальних позовів. В аспекті такої позовної вимоги як витребування майна, предмет доказування (підстава позову) у подібних справах стосується необхідності встановлення наступних фактів: наявності договірних відносин між сторонами справи; фактична і юридична наявність майна у відповідача; наявність обставин, передбачених ст. 203, 215–234 ЦК України [14], тобто підстав недійсності відповідного договору; укладеність договору; відсутність такої ознаки спірного договору, як його нікчемність. Об'єктом спірних правовідносин, або іншими словами об'єктом позовного домагання, є речі, які можуть бути визначені як родовими, так і індивідуальними ознаками, причому вина сторін договору, їх суб'єктивне відношення до своїх дій та їх наслідків юридичного значення не мають.

Неукладеність договору не дає підстав для застосування реституційного способу захисту, принаймні з двох причин – відсутність договірних правовідносин між сторонами спору та відсутність підстав для визнання договору недійсним, як такого, що не відбувся. За правовим висновком Постанови ВП ВС від 27 листопада 2024 року у справі № 204/8017/17, основним критерієм, за яким можна розмежувати укладені та неукладені правочини є факт вираження сторонами правочину їх волевиявлення – зовнішньої об'єктивної форми виявлення волі особи, що проявляється у вчиненні цілеспрямованих дій з метою зміни цивільних правовідносин, що склалися на момент вчинення правочину. Власник, майно якого вибуло з його законного володіння за неукладеним договором, може захистити своє майнове право шляхом пред'явлення виндикаційного позову на підставі статей 387, 388 ЦК України без оспорування правочину (правочинів) щодо спірного майна та скасування рішення (рішень) про державну реєстрацію права власності на належне йому майно за іншою (іншими) особою (особами) [6]. Крім чіткого розмежування укладеного і неукладеного договору, таке правозастосування ВП ВС є прикладом логічного і послідовного застосування категорії належного способу прав та конкуренції відповідних позовних вимог.

Стосовно нікчемності договору, то згідно правової позиції ВП ВС по справі №916/3156/17, якщо недійсність правочину встановлена законом, то визнання недійсним такого правочину судом не вимагається. Отже, такий спосіб захисту, як визнання недійсним нікчемного правочину, не є способом захисту прав та інтересів, установленим законом, тобто не є належним способом захисту [5].

Виндикаційний позов, або *actio rei vindicatio* – один з основних видів речових позовів, що має своїм джерелом стародавнє римське право, на нинішньому етапі вітчизняного розвитку теорії і практики зазнає кардинальних трансформацій. За класичним визначенням – це позов неволодіючого (фактично) власника або іншого титульного володілця до володіючого (фактично) не власника. Тобто

визначальним для цього виду позовних вимог є захист фактичного володіння, якого позбувається власник майна. Хоча ця тенденція потребує окремих публікацій і досліджень, однак слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку не тільки судової практики, а і теорії, посесорний захист, тобто захист безтитульного фактичного володіння практично не має місця. Більше того, запровадження на рівні судового правозастосування концепції книжного володіння, або реєстраційного підтвердження не тільки права власності, а і володіння, нівелює саму суть виндикаційного позову як захисту передовсім фактичного володіння (Постанови ВП ВС від 4 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц, від 7 листопада 2018 року у справі № 488/5027/14-ц, від 14 листопада 2018 року у справі №183/1617/16, від 9 листопада 2021 року у справі № 466/8649/16ц).

Цитована вище правова позиція ВП ВС щодо недійсності договору демонструє необхідність розмежування зобов'язального (реституційного) та речового (виндикаційного) позову у випадку неукладеності договору. Тобто першою обставиною предмета доказування або підстави позову в цій категорії справ є відсутність між учасниками договірних відносин. При наявності останніх, виндикаційний позов, як і будь-яких речовий позов, буде вважатися неналежним способом захисту.

Наступний факт предмета доказування пов'язаний із необхідністю встановлення обставини фактичного перебування спірного майна у відповідача. Відсутність такого фактичного перебування буде мати наслідком визнання відповідача неналежним, або необхідність застосування іншого способу захисту, в тому числі кондикційних позовних вимог, про що більш докладно буде вказано нижче. На бажання повторів все ж таки варто зазначити, що судова практика наразі стоїть на позиції захисту не фактичного володіння, а реєстраційного підтвердження відповідних прав.

Обставини вибуття майна з володіння власника, суб'єктивні компоненти наявності волі на вибуття майна у позивача, а також добросовісності або недобросовісності відповідача, набувача майна, є визначальною фактичною стороною відповідних категорій справ і відповідних їм предметів доказування. Однак такі обставини не є визначальними для відмежування виндикаційного позову від інших позовів, предметом яких є витребування майна. Об'єктом позовного домагання мають бути речі, визначені виключно індивідуальними ознаками і це є характерною особливістю саме виндикаційних позовних вимог.

Позови, що впливають з договірних правовідносин є класичним прикладом зобов'язальних видів позовів і опосередковують відносини, що випливають з договорів купівлі-продажу, поставки, міни, контрактації, ренти, найму, прокату, лізингу, перевезення, зберігання, комісії, доручення, управління майном, інших змішаних або непомінованих договорів, які об'єднані тим, що їх об'єктом є речі матеріального світу.

Як зазначає І.В. Спасибо-Фатеева, аксіоматичним в українській правосвідомості є те, що за наявності між сторонами спору зобов'язальних або договірних правовідносин, речові позови не заявляються, адже спори між контрагентами будуть договірними [2, с. 366]. Однак попри аксіоматичність цієї позиції в доктрині, практика правозастосування в цій сфері не завжди є усталеною і послідовною.

Предметом доказування або підставою відповідних позовних вимог, крім фактів укладеності самого договору та відповідності його закону, тобто відсутності визнання його недійсним, є обставини конкретних договірних правовідносин, врегульованих відповідними інститутами цивільного права. Це факти виконання договору однією стороною і порушення його іншою стороною, зокрема витребування майна покупцем (контрактантом, наймачем, лізингоотримувачем, комітентом), тобто особою, що виконала своє зустрічне зобов'язання, від іншої сторони дого-

вору, повернення майна власнику при розірванні договору або при односторонній відмові від нього тощо. Об'єктом спірних відносин може бути будь-яке майно, а вина сторін договору, яка хоча і презюмується, однак входить до предмету доказування у цій категорії справ.

Наступним позовом, предметом якого є витребування майна, є кондикційний позов (*condictio*), або позов, що впливає з безпідставного збагачення. Стаття 469 ЦК УРСР 1963 року (в тому числі в останній її редакції) передбачала, що особа, яка одержала майно за рахунок іншої особи без достатньої підстави, встановленої законом або договором, зобов'язана повернути безпідставно придбане майно цій особі. Ці правила поширюються на випадок збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав, встановлених законом або договором [15]. На цьому по суті регулювання цього позову і обмежувалось.

Натомість за нинішнього правового регулювання інститут кондикції був доповнений нормою частини третьої ст. 1211 ЦК України, відповідно до якої положення цієї глави застосовуються також до вимог про: повернення виконаного за недійсним правочином; витребування майна власником із чужого незаконного володіння; повернення виконаного однією із сторін у зобов'язанні. Зазначена законодавча новація стала величезною проблемою конкуренції позовів та вибору належного способу захисту права, оскільки по суті змішувала кондикцію з реституцією, віндикацією та договірними способами захисту права. Загалом це зумовило обмежене застосування кондикційних позовів у практиці правозастосування.

Первісно позов з безпідставного збагачення застосовувався за, так званим, залишковим принципом. Так, Верховний Суд України у постанові 25 лютого 2015 року у справі N 910/1913/14 зазначив наступне: стаття 1212 ЦК України застосовується лише в тих випадках, коли безпідставне збагачення однієї особи за рахунок іншої не може бути усунуто за допомогою інших, спеціальних способів захисту. [7]. Такий же залишковий принцип застосування кондикційного позову або способу захисту, передбаченого ст.ст. 1212–1214 ЦК України підтримувався і колективом авторів під редакцією Яреми А.Г., Ротаня В.Г. в їх спільній праці «Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України» [17, с. 863].

Правова природа кондикційного позову не є предметом цього дослідження, але ця правова природа найбільш показово визначається зі своїх джерел, тобто із стародавнього римського права. Так Ваштарєва Є.А. проводячи дослі-

дження кондикції і віндикації в римському праві зазначає, що подальше розширення в праві Стародавнього Риму сфери застосування кондикційного позову призвело до того, що він охопив усі види особистих позовів. У такому контексті кондикційний позов, як позов особистий, стали протиставляти речовому віндикаційному позову [1, с. 98]. Отже вже на зорі цивілізації обрання належного способу захисту права, вибір тих чи інших позовних вимог був предметом певної уваги тодішніх правників.

Є всі підстави стверджувати, що наразі і теорія, і судова практика застосовують кондикцію субсидіарно, тобто за тим же залишковим принципом. Предметом доказування в цій категорії справ мають бути обставини відсутності договірних відносин, і це є однією з головних обставин, факти набуття та/або збереження майна однією стороною з одночасним зменшенням або незбільшенням майна у іншій стороні, відсутність підстави набуття такого майна. Об'єктом спірних правовідносин є речі, які визначаються як індивідуальними, так і родовими ознаками, суб'єктивне відношення сторін справи до своїх дій та їх наслідків, як правило, не має юридичного значення. Однак останні тенденції судової практики свідчать, що в певних категоріях справ суди почали звертати увагу на добросовісність дій потерпілої сторони, на наявність фактів суперечливої поведінки з їх боку (Постанови КЦС ВС від 04.08.2021 у справі № 185/446/18 [8], від 19.01.2022 року у справі № 202/2965/19 [9]).

**Висновки.** Підсумовуючи проведене дослідження є всі підстави стверджувати, що на сучасному етапі категорія способу захисту прав є міжгалузевим матеріально-процесуальною категорією. Конкуренція позовів, або наразі вибір належного способу захисту залишається не до кінця усталеним питанням в теорії та практиці правозастосування. Наявні діаметрально протилежні висновки в цьому питанні призводять до ускладнень захисту цивільних прав.

Така позовна вимога як витребування майна може бути наслідком застосування способів захисту, що припадати реституційному, віндикаційному, зобов'язально-договірному і кондикційному позовам. Ці позовні вимоги маючи однаковий предмет істотно відрізняються способами захисту, характером спірних правовідносин, предметом доказування, об'єктами позовного домагання. Від правильного обрання відповідного способу захисту, або виду позовних вимог, з урахуванням всіх наведених істотних відмінностей, залежить не тільки ефективність, а і можливість захисту самого права.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Ваштарєва Є. А. Кондикція і віндикація в римському праві. *Проблеми законності*. 2017. № 139. С. 95–104.
2. Захист права власності. Правові позиції Верховного Суду: коментарі науковців/ О.П. Печений, І.В., Спасибо-Фатєєва та ін., за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків, ЕКУС, 2020. 496 с.
3. Новицький І. Б. Римське право : учебник. М. : ТЕИС, 1998. 245 с.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2022 року, справа №914/2618/16 - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107064709> (дата звернення: 10.04.2025)
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4.06.2019 року, Справа № 916/3156/17 - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82424016> (дата звернення: 10.04.2025)
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2024 року, Справа № 204/8017/17 - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123780071> (дата звернення: 11.04.2025)
7. Постанова Верховного Суду України від 25.02.2015 року Справа № 910/1913/14 - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42986211> (дата звернення: 11.04.2025)
8. Постанова КЦС ВС від 04.08.2021 року Справа №185/446/18. веб-сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C019221?ap=129> (дата звернення: 15.04.2025)
9. Постанова КЦС ВС від 19.01.2022 року Справа № 202/2965/19- URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102812416> (дата звернення: 16.04.2025)
10. Право власності: способи захисту прав крізь призму судової практики: монографія/ за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2023. – 616 с.
11. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 15.04.2025)
12. Спецівцев Д. Ефективність способу судового захисту суб'єктивних цивільних право на нерухоме майно. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 109–116.
13. Харченко Г.Г. Витребування майна з чужого незаконного володіння у порядку віндикації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 132–135.
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 13.03.2003р / *Офіційний вісник України*. 2003. N 11 (28.03.2003). ст. 461.
15. Цивільний кодекс УРСР: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text>. (дата звернення: 15.04.2025)
16. Шумак І.О. Цивільно-процесуальні особливості вибору способу захисту прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 207–210.
17. Ярема А. Г., Ротань В. Г. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України / за ред. А. Г. Яреми, В. Г. Ротаня. Київ : Реферат, 2005. 336 с.